

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden.

Nr 2 / 2008

Programförklaring

Innehåll:

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är partipolitiskt obunden ideell förening. Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle. Att upptäcka tillsammans är vår grundidé. I FNSiN möts människor med allehanda intressen.

Vi arrangerar EXKURSIONER till intressanta områden. Minst en gång om året gör vi en resa till Gotska Sandön. Vi har också besökt Bornholm, Åland svenska och norska fjälltrakter samt svenska skärgårdar. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppland där vi kunnat studera fauna, flora arkeologi och kulturhistoria. Vi har skådat fåglar i Halland och cyklat i Skåne. Vi har plockat svamp i skogarna kring Stockholm, tranbär på Hälsingemyrar och havtorn vid Ålands hav. På vintrarna åker vi skidor och skridskor tillsammans.

Vi arrangerar EXPEDITIONER till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland, Hebriderna, Estland samt Newfoundland och Labrador är några av de områden som vi har besökt. Varje resa förbereds genom studiecirklar och redovisas i artikel- eller bokform.

Vi arrangerar STUDIECIRKLAR. Några ämnen har varit skärgården, energi, fjällkunskap, ortnamn, foto, modern isländska, danska, geologi och meteorologi. Föreningen har samarbetsavtal

med Studieförbundet Vuxenskolan..

Dessutom gör vi intressanta STUDIEBESÖK. Genom åren har vi t ex besökt Rovfågelsrehabiliteringen, ett sötvattenlaboratorium, Rymdbolaget och Riksmuseets verkstäder.

Vi arrangerar FÖREDRAG i aktuella eller historiska ämnen. Aktuella teman kan vara ekologisk hushållning, regnskogarna och miljöjournalistik. Historiska ämnen har bla berört Vendeltiden, Kristian II och kvinnorna kring honom, häxprocesserna och ekologiska insikter i Eddan. Ofta berättar långväga resenärer till sina egna bilder om sina upplevelser runtom i världen.

Vi agerar MILJÖPOLITISKT och deltar i värden av kulturarvet. Nedre Dalälven, Tyresta-Åva och Järvafältet är några av de områden som vi har engagerat oss för. Vi stöder Förbundet för Ekoparken. Vi har genom avtal med Runverket åtagit oss fadderskap för en runsten som vi värdar.

Som du ser har FNSiN en mångsidig karaktär där ditt speciella intresse blir tillgodosett och där du genom din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömmet vi inte bort att ha trevligt. Som medlem är du välkommen att delta i dessa arrangemang. Resor och utflykter genomförs till låga självkostnadspriser. Som medlem får du dessutom medlemskriften NOS, med kvartalsprogram och intressanta artiklar.

Ordföranden har ordet	3
Samer idag—Nordens urfolk	3
Linné som fågelskådare	6
Proviant	7
Härk du, vaja du 3	8
Linné, Skånes våtmarker och groddjur ...	9
Hur gick det?	12
Program	13
I nästa NOS	15

Funktionärer

Styrelse:

Ordförande:

Owe Lundin
Kummelvägen 9
181 30 Lidingö
Mob 0708-657709

Vice ordförande:

Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarng.14 2tr
118 64 Stockholm
08-19 12 52 (b)
070-370 07 75
bisi-strom@bredband.net

Sekreterare:

Monica Ajne
Kritvägen 3
141 34 Huddinge
08-711 58 15 (b)
b.m.ajne@telia.com

Kassör:

Eva Innings
Folkparks, 160 6tr
126 39 Hägersten
08-7741253(b)

Övriga ledamöter :

Anders Schaerström
Kometvägen 49
183 48 Täby
09-758 30 03
070-693 91 28

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40nb
167 67 Bromma
08-25 03 35 (b)

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88(b)

Ulla Ersmark
Spannvägen 14
168 35 Bromma
08-25 12 22 (b)

Unn Hellsten
Lagavägen 13
128 43 Bagarmossen
08-600 26 42 (b),
08-46 34 16

Åsa Öckerman
Glanshammargatan 17
124 43 Bandhagen
08-99 68 70 (b)

Programsamordnare:

Soili Bisi-Ström

Webbansvarig:

Monika Kristensson
Sickla Kanalgrata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11 (b)

Kontaktpersoner:

FNSiN Östergötland
Håkan Bley
Sköldvägen 18
61633 Åby
011-63169 (b)
011-191125 (a)

Föreningen

Natur och Samhälle i Norden

Föreningens adress:

c/o Erik Elvers (se nedan).

Föreningen lokal Baltzar har adress

Baltzar von Platens gata 11

E-post:

info@fnsin.nu
Hemsida: www.fnsin.nu
Blogg: www.fnsin.blogspot.com

Plusgiro:

67 01 50- 2 Medlemsavgifter och beställning av skrifter

Medlemsavgiften 2008

Fullbetalande medlem 140 kr
Ny dito efter 1/7 70kr
Famijemedlem 35kr

Redaktör

Owe Lundin

Ansvarig utgivare:

Anders Schærström

Material till NOS skickas till:

Monica Ajne (se nedan).

NOS utkommer 4 ggr/år. Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

FNSiNs regler: se hemsidan.
NOS har ISSN: 0348-7970

FNSiN bokpriser

	normal	medlem
De goda ogräsen	100	75
Estland	90	65
Gotska Sandön (ny)	110	90
Kall ökensand	100	60
Tyresta	100	10
Ekoparken	350	220
Beställ genom Eva Innings (porto tillkommer)		

Omslagsbild: Ungräv
Foto: Birgitta Kalb
Baksida: Uummanaq.
Foto: Eva-Mari Widmark.

Uummanaq är en grönländsk by med ca 1400 invånare. Namnet betyder ”den hjärtformade” och syftar då på fjället bakom, som har den formen.

Ordföranden har ordet

Sitter framför TV:n en kulen tisdagskväll. Det har utlovats Grönland i programmet Packat&klart. Efter en stund står det klart för mig att Ilullissat, där jag en gång landsteg med FNSiN, har vuxit. Det är svårt att känna igen sig, men caféet och utsikten över Isfjorden är ändå kvar. Fast caféet kallas visst "nattklubb" nuförtiden och Isfjorden är sig inte lik. Programledaren understryker klimathotet genom att berätta att "förr kunde man åka vattenskidor här, men nu är det för mycket is" och pekar på alla små isstycken, som täcker vattenytan. Grönlänningen som guidar henne säger lugnt att "det var likadant på 40-talet" och att isen snart kommer igen. Jag konstaterar för mig själv att han får stöd av Illustrerad Vetenskap, som i sitt januarinummer citerar forskare vilka drar ungefär samma slutsats. Fast med 100.000-årigt perspektiv. Det finns alltså hopp för vattenskidåkarna. Och oss andra.

Ursäkta utflykten, men det är något speciellt med Grönland. Egentligen har jag lite mer jordnära, eller snarare NOS-nära, frågor på hjärtat. Som du, käre läsare, säkert har märkt har NOS fått en ny klädedräkt. Bakom kulisserna försöker vi även

utnyttja ny programvara för att underlätta arbetet. Förändringar brukar skapa reaktioner och du är varmt välkommen att låta oss ta del av dem. Du kan t.ex. gå in på bloggen och kommentera. Vi tror inte att detta är den slutliga klädedräkten, utan ser det snarare som en process där starten nu har gått. Vi har inte lyckats rekrytera någon efterträdare till Pia, som gjort ett förtjänstfullt jobb när hon under många år redigerat NOS, så platsen är fortfarande ledig för hugade spekulanter.

Pia! Att göra en tidning är inget arbete man sköter med vänster hand. Du har tålmodigt slitit med NOS under många år, tagit emot artiklar och bilder från olika håll, utsatts för skurar av rättelser och kompletteringar från olika håll, för författare som kommer med materialet i (eller efter) sista minuten (särskilt kul i jultid), för divergerande synpunkter på layout och andra tekniska frågor men trots allt detta gjort en hedrande insats med NOS. När du nu har växlat till nästa löpare i NOS-stafetten, vill jag tacka dig för ett fantastiskt jobb. Utan dig hade NOS inte varit. Ra-ra-ra!

Owe Lundin

Samer idag – Nordens urfolk

Denna artikel behandlar i huvudsak Finlands samer. Jag har valt att använda de samiska ortsnamnen när svenska namn inte finns.

Hur har samerna det idag? Samerna, som är bl.a. Finlands urfolk, utgör idag en liten minoritet av befolkningen. I Finland finns tre olika samefolk med tre relativt olika samiska språk, som under 1900-talet blev alltmer hotade. Idag har urfolk en särskild ställning inom FN, som folkgrupper som bör skyddas och stödas. Under en resa i norra Finland i september 2007 för att se höstfärgerna fick jag reda på mer om situationen bland Finlands samer genom samtal med samer och information som fanns att tillgå på de olika platser som resan förde mig till. Det kan tilläggas att höstfärgerna 2007, enligt uppgift, var de bästa på tio år. Färgerna var bäst i Sápmi (Sameland), dvs. i Finland innebär det kommunerna Ohcejohka (Utsjoki), Enare och Enontekis samt Lappi ren-

betesområde i Soadegilli (Sodankylä), speciellt vackert var det i Lapska armen.

Det finns idag totalt tio olika samiska språk kvar, varav ett på Kolahalvön kan vara utdött redan. Alla tio språken är hotade men vissa har det bättre och några upplever ett uppvaknande. Nordsamiska, som inte behandlas desto mera i denna artikel, har det bäst förspänt, eftersom det är störst och på språket produceras rätt mycket i skrift och musik. Nordsamiska talas i norra Norge, Sverige och Finland. Det är majoritetsspråk i fyra kommuner i Norge samt i Ohcejohka i Finland. Men situationen och inställningarna förändras, en konstnärinna i övre medelåldern i Vuohccu (Vuotos) i norra Soadagilli (Sodankylä) berättade:

- "När jag gick i skolan fick vi inte överhuvudtaget prata samiska i skolan, medan man nu har samiska på skolschemat".

Enligt Minna Mäkitalo, som vid sidan av sitt ordinarie arbete hoppade in som samisklärare i Heahttä (Hetta) lågstadium när den egentliga lära- ren slutade på hösten, kan man idag gå högstadiet och gymnasiet helt på samiska endast i Ohcejohka, på andra ställen varierar samiskundervisningen i skolorna från att endast ha samiska som undervisningsämne till att över hälften av undervisningen är på samiska, men andelen ökar hela tiden. Man har dock problem att få tag på samisktalande lärare till alla ämnen. En ung nordsamisk kvinna som hade finska som modersmål och jobbade på Sami Duoddji ry. (samisk hemslöjdsaffär som också har mycket samisk musik och samiska böcker) i Enare berättade om sin studierumskamrat, som är skoltsame från Ce'vetjäu'rr (Sevettjärvi) och studerar till lärare.

- ”Hon behövs, men finns skolan där kvar när hon är klar?” sa hon litet ledset. När hon själv gick i skolan fick man inte undervisning på samiska men nu får man det. Enare kommun är till ytan i storlek med nästan fem Gotland och har fyra språk. Skyltningen utanför bl.a. kommunkansliet, biblioteket och posten samt på FPA (Finlands motsvarighet till Försäkringskassan)-kontorets tak (!) i Avvil (Ivalo) är på kommunens alla fyra språk – finska, nord- enare- och skoltsamiska. En titt på en karta i en samisk historiebok, som jag såg i Enare, visade att det bodde samer i hela Finland, utom på Åland och en del av Åbolands skärgård för 2000 år sedan. Utbredningen i Sverige, Norge och Ryssland var också något större än vad den är i dag. Det kan mycket väl hända att gränsen efter freden i Nöteborg 1323 fränsett Bottenvikens kustområde i stort sett följde gränsen mellan samerna och de svenska och finska nybyggarna. Gränsen gick i stort sett i en linje från norr om Viborg till söder om Uleåborg. Hur många samer det finns idag vet ingen, men skulle man göra en genetisk undersökning skulle totalantalet i världen, som nu brukar anges till 70 000-100000, stiga avsevärt. I slutet av 2005 fanns det 1752 personer registrerade som samisktalande i Finland. De flesta av dessa bodde i Finlands Lappland, men det fanns minst en i varje landskap utom på Åland. Siffran har varit i samma storleksordning de senaste 20 åren, t.o.m. något lägre. Antalet personer som räknar sig som samer är ändå flera gånger större. I dag har Internet gjort att samer kan kommunicera med andra samer över landsgränserna, vilket säkert har haft en betydelse för att framför allt nordsamiska är mer levande idag. Det är dock troligt att det finns fler samisktalande än siffran anger, däremot är det något annat med samiskläsande. Detta på grund av att speciellt

äldre samer inte kan läsa samiska i och med att de gått i skola på majoritetsfolkets språk i de fyra länder där det bor samiska folk. Man kan ju jämföra med hur svårt det är att läsa något som är skrivet på dialekt.

Enaresamerna är ca 500 till antalet, varav 300 eller flera talar enaresamiska, ett språk som ursprungligen funnits endast i Finland. Jag glädde mig mycket när jag hittade det enaresamiska daghemmet Kielapierval (lär betyda Språknästet) i Enare kyrkby. Daghemmet är mycket prydligt och utanför finns naturligtvis en kåta. Jag knackade på och fick en pratstund med dagistanten. Just då var det bara tre barn där eftersom en del var borta och andra var i skolan.

- ”När vi inledde daghemsverksamheten fick vi höra kommentarer om att det inte kommer att löna sig och liknade, men idag är situationen en helt annan och daghemmet ifrågasätts inte alls”, berättade dagistanten. ”Vi har nyligen firat tio års jubileum och nu går en av flickorna som var med det första året i gymnasiet,” sade hon vidare, inte utan en viss stolthet. Det finns hopp för språket. Man pratar konsekvent enbart enaresamiska med barnen och det finns t.o.m. föräldrar som inte kan språket som sätter sina barn på detta daghem ändå. Det finns barn som kan prata med t.ex. mormor, men inte med föräldrarna, på enaresamiska.

- ”Vi lär också barnen om deras kultur, eftersom alla föräldrar inte sysslar med renskötsel eller fiske.”

Det finns vissa planer att öppna ett daghem också i Avvil (Ivalo), som ju är betydligt större än Enare kyrkby. Nyligen kom en CD med rap (!) på enaresamiska. Artisten kallar sig AMOC och han är i 20-års åldern. Som liten var han och brodern kanske de enda barn som talade enaresamiska. Nu är det flera tiotal barn som talar språket, mycket tack vare daghemmet Kielapierval. En kuriositet i enaresamiskt sammanhang är att det finns en ordentlig ordbok tyska – enaresamiska – tyska, något jag inte precis hade kunnat föreställa mig.

Det största problemet gällande Kielapierval rör ekonomin. Statsmakterna är nugga med bidrag och framför allt måste pengar ansökas om på nytt varje år, vilket förstås skapar en känsla av osäkerhet. Det tycks mig som om man från högsta ort har en nära nog rasistisk inställning. Åtminstone kan man fråga sig om man inte vill inse att de små folkgrupper, som samerna utgör, behöver mer tilldelning än vad deras antal skulle medge rent statistiskt p.g.a. att de är urfolk. Enligt bl.a. FN

har urfolken en särställning och FN har prickat Finland och Sverige vid flera tillfällen för att inte följa detta eller göra alltför litet. Om urfolk får mer bidrag kan inte senare inflyttade folk (invandrare t.ex.) åberopa det som skäl för att själva få mera, eftersom urfolk är i en unik situation, vilket skulle tala för att samerna skulle få mer bidrag.

Skoltsa-

merna bodde tidigare på Kola-halvön och i nordöstligaste Norge, men de som bodde inom Finlands gränser på Petsamoområdet blev efter kriget evakuerade och fick så småningom två områden: i Ce'vetjäu'rr norr om och i Njeä'1'lem (Njellim) söder om Enare träsk. I Finland

finns ca 500 skoltsamer och det finns kanske 300 som talar språket. I Njeä'1'lem, som jag besökte, bor bara ca 200 personer men man har ändå en livsmedelsaffär och bar, som funnits i 18 år och en mycket vacker grekisk-ortodox stockkyrka, byggd 1987. Skoltsamerna är grekisk-ortodoxa av historiska skäl, eftersom deras område tidigare hörde till Ryssland och kristendomen kom till skoltsamerna därifrån. Det finns tre grekisk-ortodoxa kyrkor i Enare kommun, förutom i de två skoltsamiska byarna också en i A'vvel (Ivalo). Prästen alternerar mellan dessa, så att det i princip är gudstjänst var tredje vecka i de olika kyrkorna. En sammanträdeskallelse som fanns utanför kyrkan i Njeä'1'lim var på både finska och skoltsamiska. Vid samtalet med kvinnan som fanns i kyrkan framkom att skolan i Njeä'1'lem lades ner år 2000 så nu har barnen en drygt 40 kms skolväg till A'vvel. Skolorna har sedan förr ryska efternamn (Petsamoområdet de bodde på var finländskt bara 1920-1944) och kyrkogårdarna är annorlunda än våra. Oftast har man träkors på gravarna och

ovanpå kan det finnas en mindre modell av en kista. Ett problem med språket i Njeä'1'lem är "blandfamiljerna" där föräldrarna talar olika språk dvs. skolt-, enaresamiska eller finska och då blir familjespråket oftast finska. Skoltsamerna skulle också behöva ett "språknäste" och vissa planer finns för ett i A'vvel.

Njeä'1'lem Grekisk-ortodoxa kyrka. Foto: Solli Bisi-Ström

Vägs skyltningen kan vara något förvirrande med tre samiska språk, även om de stora vägarna är skyltade på högst två språk, finska och ett samiskt språk. Men när man på samiska är på väg till Avveel kan man i nästa korsning vara på väg till Avvil! Gatunamnen i Enare är förvånande nog bara på finska medan de i Ohcejohka och Enontekis är tvåspråkiga, på finska och nordsamiska. Jag kom ju aldrig att behöva det men det skulle varit intressant att se om man kunde bli förstådd på alla fyra språken och sedan kanske ytterligare något främmande språk t.ex. på posten i Avvil.

I höstens Sametingsval i Finland fanns det 5317 röstberättigade och 56% röstade och man kan fråga sig varför procenten inte var högre. Ett svar kunde vara att omkring hälften av Finlands samer inte bor i Sapmi, och där var röstningsaktiviteten ännu lägre. En orsak är att de samiska nyheterna på TV i Finland sänds på en obestämd tid sent på kvällen på den Finlands-svenska kanalen FST5 (de finns också på Internet lyckligtvis). En annan or-

sak kan vara att Sametinget har i mitt tycke alltför lite makt. Minst vetorätt i rent samiska ärenden vore på sin plats, detta gäller också i de andra länderna.

Att säga något om framtiden är svårt. Att samer bara sysslar med renskötsel är långt ifrån sant idag, sameslöjd och fiske är inte heller levebröd för många, och precis som en del i våra trakter väljer ”fel” utbildning gäller det samma för samiska ungdomar. Man utbildar sig för ett yrke som inte finns på hemorten och måste flytta för att få jobb

och kommer sedan inte tillbaka. Jag är ändå optimist och tror att åtminstone en del av de samiska språken kommer att finnas till också i framtiden, tack vare ”språknästen” samt ett uppvaknande och intresse för de samiska språken.

Ingmar Rosengård, pensionerad geografi och biologilärare, Dagsmark (Kristinestad), Finland.

Källor: samtal med samer, Oddasat, Internet, Statistisk årsbok för Finland, div. böcker och tidningar samt anslagstavlor i nordligaste Finland.

Linné som fågelskådare

FNSiN hade den 23 januari 2008 det stora nöjet att lyssna till författaren och Linnékännaren Nils-Erik Landells intressanta föredrag ”Linné som Läkare”.

Nils-Erik Landell har i ”Vår Fågelvärld” 1/2007 publicerat en artikel med titeln ”Linné som fågelskådare”. Författaren har vänligen givit oss tillstånd till publicering av en förkortad version i NOS

Hösten 1728 skrev Carl Linnaeus in sig som medicinstuderande vid Uppsala universitet. Medicinprofessor Olof Rudbeck den yngre ägnade denna höst åt fåglarna och föreläste till handmålade planscher föreställande *Aves suecanas* (svenska fåglar). Fåglarna hade målats från nyskjutna exemplar, så nära dödstillfället att fjädrarnas lyster inte hunnit slockna. Avmålningar så vackra ”att det synes ej vara meniskt verk” skrev Linnaeus.

Fåglarna var naturtrogna i sina glänsande färger till skillnad från många äldre, utländska fågelbäckers schlablonartade framställningar. Olof Rudbeck den yngres praktfullt handmålade *Fogelboken* blev Sveriges första moderna fågelbok med sina naturtrogna avbildningar.

Småfåglar

(kramsfåglar) fångades under 1700-talet med

limspön och såldes som delikatesser på torgen.

Orre, tjäder och ripor var välsmakande tillskott i kosthålet. Starars, vipors och vitfåglars bon skattades på ätbara ägg.

I Rudbeck den yngres övermänskligt vackra och

porträttlika målningar förekom alla dessa nyttiga fåglar. Våren 1730 anmodades Carl Linnaeus att sköta botaniska demonstrationer och som informator bo hos Olof Rudbeck. Linnaeus fick då rikliga möjligheter att studera *Fogelboken*. I bokens praktfullt handmålade planscher såg Linnaeus för första gången fåglarna som så intressanta, att de borde systematiseras.

Manuskriptet *Methodus avium Svecicarum* – Metodisk beskrivning av svenska fåglar – författades på latin och daterades januari 1731 och försågs med svenska fågelnamn och utökades genom åren. En anteckning antyder hur Linnaeus funderade på att sortera fåglarna efter antalet ägg de lägger. En tanke som snabbt övergavs. Han beslöt sig för att ta fasta på utseendet hos fåglarnas näbbar och tungor, huvudprydnader och fötter, då han presenterade dem systematiskt

indelade i klasser.

I Rudbecks bibliotek kunde Linnaeus studera 1500- och 1600-talets utländska fågelböcker med tidstypiskt klumpiga avbildningar.

I 1700-talets fågelböcker gick naturens dynamik förlorad, ty fåglarna följdes inte i fält utan rycktes ur sitt sammanhang, då de slumpvis påträffades och sköts för att artbestämmas. Rudbecks

handmålade planscher förebådade den moderna och naturtrogna fågelboken.

Ännu under 1700-talets första hälft hade man ytterst ofullständiga kunskaper om fåglarnas skiftande fjäderdräkter och färgvarianter. Detta missled-

FNSiN i Linnéträdgården

Foto: Anders Schaerström

de Linnaeus att i några fall skildra samma fågelart två gånger. I hans metodiska beskrivning saknas en handfull arter. Ändå var den systematik, som Linnaeus skrev i 24-årsaldern, mer detaljerad och lättare att tillämpa än hans senare sammanställningar. I sin ungdom resonerade han rationellt om fåglars beteende. Kraftfullt avfärdade han uppfattningen, att göken kunde förvandlas till hök. Svalorna beskrev han som flyttfåglar fast folktron lät dem övervintra på sjöbottnen.

Sommaren 1732 fick han antligen möjlighet att beskriva fåglar i naturen då han begav sig på sin stora upptäcktsresa till Lappland. Människors sjukdomar och mediciner levnadsförhållanden och redskap beskrevs ingående. Entusiastiskt skildrades fåglar och blommor, kåtor och fjäll. I sitt stora manuskript målade Linnaeus i ord och infogade teckningar i den löpande texten.

År 1732 etablerade Linnaeus sig för första gången som fältornitolog. Han sköt hökugglan i flykten och ritade en liten skalbagge som ugglan härbärgerat mellan fjädrarna och som nu skyndsamt avlägsnade sig från den döda fågelkroppen. På lapplandsresan beskrev han ca 60 fågelarter. I det norrländska skogsdunklet närmade sig lappskatan (lavskrika) och omnämndes som ”en underlig fogel, som tillförne eij är beskrefven.” 1734 beskeve han lavskrikan vetenskapligt på latin in i minsta detalj.

År 1735 utkom *Systema naturae*, där Linnaeus presenterade sitt nyuppfunna sexualsystem, som systematiserade växterna i olika klasser efter antalet ståndare. Han skrev på latin, ett språk som alla lärda behärskade under 1700-talet. Fåglarna ordnades huvudsakligen efter utseendet på sina näbbar. Boken systematiserade sten-, växt- och djurrikerna på bara dussinet tryckta sidor. I senare upplagor skildrades tusentals växter och djur.

På sina landskapsresor mötte Linnaeus ständigt nya fågelarter. 1700-talet var de oändliga upptäcktsmöjligheternas sekel. Han blev så skicklig fågelskådare, att han till och med kunde beskriva ungfågelsdräkter. ”Det är swårt känna alla foglar, då de ännu äro ungar, emedan de merendels ändra sin färg, sedan de blifwa fullwuxne, ty hafwer jag altid warit angelägen, at noga beskrifwa pennorna i wingarna (remiges) och i stjerten (rectrices) som sällan förändra sin färg.”

I sina föreläsningar över djurriket återgick Linnaeus till folktron att svalorna övervintrar på sjöbottnen, ty han ansåg att denna folkliga tro aldrig motbevisats. Han överlät åt sina elever att bevisa om

folktron stämde. All tro och kunskap skulle prövas, inga erfarenheter fick saklöst förkastas. Linnaeus var rationell.

Adlad von Linné år 1757 ritade han ett befruktat hönsägg i sin adelsskölds mitt, vilket blev alltför naturalistiskt detaljerat ansåg riksheraldikern Daniel Tilas. Ägget målades istället med skinande skal, som dolde dessa naturens viktiga fortplantningsdetaljer.

Alltmer kom Carl von Linné att älska fåglarna. I tionde upplagan av *Systema Naturae* år 1758 (från vilken zoologerna nu utgår i sin namnsättning) skrev han på latin ”*Aerae vocales Volucres pulcherrimae*”. **Luftvarelser, sångbegåvade, bevingade, fagra av alla.**

Nils-Erik Landell.

Förkortad version: Monica Ajne

Kartblad bortskänkes

Jag har städat bland mina kartor och en del kartblad, mest generalstabsblad från 40- och 50-talet enligt nedan, bortskänkes. Bladen är följande:

Västergötland med omnejd:

26 Gislaved (1:100.000, ca 1955, ”med röda bilvägar”)

33 Borås (”,”, ”)

34 Ulricehamn (”, ca 1960, ”)

41 Uddevalla (”, ca 1965, ”)

43 Skara (”, ca 1955, ”)

44 Hjo (”, ca 1960, ”)

51 Fjällbacka (”, ca 1945, ej r b)

54 Karlsborg (”, ca 1960, med r b)

64 Askersund (”, ca 1955, ”)

Norrland/Dalarna:

38 Haparanda (”, ca 1940, ej r b)

spec.blad Östersund-Storlien (1:200.000, ?, ”)

58 Kolåsen (”, ca 1935, ”)

60 Strömsund (”,”, ”)

67 Östersund (”,”, ”)

72 Åsarna (1:100.000, ca 1920, ”)

75 Härnösand (”, ca 1945, ”)

78 Ramsjö (1:200.000, ca 1935, ”)

84 Hudiksvall (”, ca 1945, ”)

96 Leksand (1:100.000, ca 1955, med r b)

97 Falun (1:100.000, ca 1960, ”)

98 Gävle (”, ca 1955, ”)

102 Älvdalen (”, ca 1960, ”)

103 Mora (”, ca 1955, ”)

105 Ockelbo (”, ca 1950, ”)

Dessutom ett par topografiska kartor (1:50.000) från slutet av 70-talet, nämligen 23J Norsjö SO och Boliden SV samt följande *fjällkartor* mest från 40-talet:

4 Kvikkjokk-Saltoluokta (1:200’)

7 Tärna-Frostviken (1:200’)

8 Hotagsfjällen (1:200’)

12 Lunndörnsfjällen-Helagsfj.-Fjällnäs (1:100’)

13 Grövelsjön-Fännäs (1:100’)

14 Lofsdaalen-Hede-Klövsjö-Sverg (1:100’)

15 Fulufjället-Städjan-Särna (1:100’)

9 Torrön-Skalstuan (1:100’)

10 Åre-Storlien (1:100’)

spec.blad Åreskutan (1:50’)

År du intresserad av något eller flera blad så hör av dig till Erik Elvers senast 31 maj. Ange gärna ungefärlig rangordning om du vill ha flera blad, vid ”övertäckning” gör jag en nämligen en fördelning bland intressenterna.

Särk du, vaja du 3

Denna artikel är den tredje och sista i en serie om Finnmark!

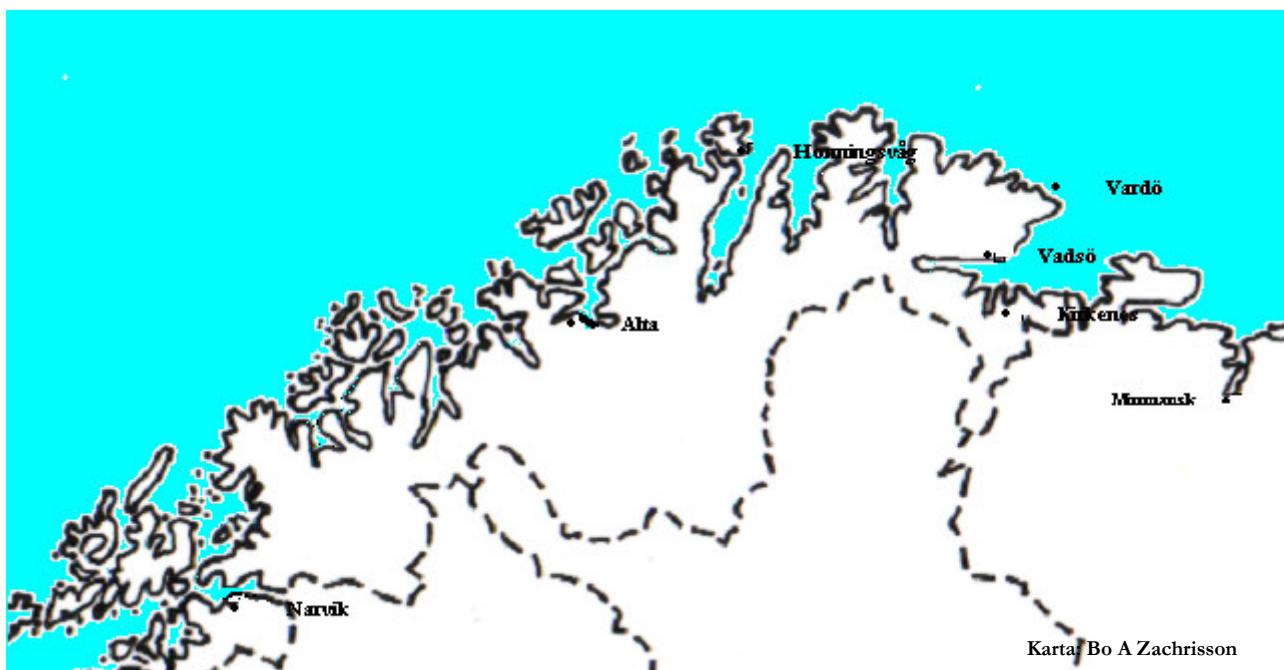
Om folk i Finnmark

På samernas nationaldag nyligen besökte jag Skansen i Stockholm, tittade in i en kåta och kom där i samspråk med en kille som byggt den. När han förklarade att han inte var same utan ”bara” tor-nedaling, sade jag glatt ”jaha, då är du kanske av kvensläkt?”. ”Jo...”, blev svaret dröjande, ”kanske det”. Anade jag en tveksamhet i rösten? För att förstå den måste vi titta närmare på Finnmarks historia och de folk som lever där.

Finnmark är namnet på den allra nordligaste fylket i Norge och sträcker sig i stort sett från Alta till

tidigare nummer av NOS, men har sedan dess (feb -08) erhållit status som ”nationalpariskommun”.

Kvener var ett finsktalande folk, som sedan långt tillbaka invandrat till Nordnorge. De beskrivs av Ottar i slutet av 800-talet och i Egils saga, där en Torulf Kveldulfsson på 900-talet träffade kvener som bad honom om hjälp mot karelerna, men de lärde tvistar om huruvida kvenerna verkligen var bofasta i Norge före 1700-talet eller ej. Norrmännen betraktade alla som bodde norr och öster om Bottenviken som kvener och kallade området Kvenland. Beteckningen ”kven”, som kan härledas från finskans ord för lågland, användes under flera hundra år i mantalslängder och muntlig tradi-

Kolahalvön. Fylket styrs från Vadsö, en vacker liten stad belägen på Varangerfjordens västsida. Vi – Birgitta och jag - kom under vår Finnmarksresa i samspråk med en man av kvensläkt vid ett besök i Honningsvåg, så när vi några dagar senare fann att museet i Vadsö hade en särskild utställning om kvenerna blev vi intresserade av att lära mer om detta folk.

I Finnmark finns sedan länge tre folk: kvener, norrmän och samer. Från utgrävningen av Norges äldsta bosättning i Sarnes på Mageröya vet man att området varit bebott för över 10.000 år sedan, men de första norska bosättningarna anses ha kommit till 1307 då första kyrkan byggdes i Vardö, en liten stad några mil norr om Vadsö ytterst på Varangerfjordens västsida. Vardö beskrevs i

tion. Under en nationalistisk era i Norge, huvudsakligen från 1870-talet fram till andra världskriget, fick ordet ”kven” en negativ klang och många kallar sig än i dag ”finne”, ”släkt med finska invandrare” eller annat. Kanske var det därför den trevliga killen i kåtan tvekade? Numer är ordet på väg tillbaka som en neutral och tydlig beteckning på en folkgrupp och många nämner med stolthet att de är av kvensläkt.

Varför flyttade de från Kvenland? Ja, befolkningen ökade, jordbruket gav mindre och levnadsstandarden sjönk. Samtidigt upplevde Nordnorge ett uppsving i fisket (”man kunde tälja guld med kniv” sade ryktet). Svenskarnas emigration västerut, som Moberg beskrivit så levande i bl.a. Utvandrarna, kunde lika gärna kunde ha utspelat sig

här, i ”Nordens Amerika”. Kring 1860 nåddes toppen i invandringen och på 1890-talet började den nedgång i fisket som fortfarande pågår. Samtidigt hade förhållandena i Kvenland blivit bättre och kvenernas utvandring upphörde. Många kvenner reste också vidare med båt i Karl-Oskars kölvatten – i början av 1870-talet hade Vadsö norskt

utvandringsrekord och de flesta som reste var kvenner.

Nå, är det någon som talar *kvenska* än i dag? Via en skolenkät får vi veta att 27% av ungdomarna i Vadsö ”vidaregåendeskola” räknar sig som kvenner och att hela 44% känner någon som talar kvenska. Vem som är kven eller inte tycks inte vara självklart. Museet i Vadsö hävdar i en särskild kvenuts-

tällning att ”den är kven som känner sig som kven”.

När jag erfor att laestadianismen var så stark i Finnmark blev jag först förvånad – jag visste inte att Lars-Levi Laestadius hade varit här – men med kännedom om kvenerna blir det lättare att förstå. Laestadianismens vagga stod ju i Karesuando, kom till Finnmark med invandrarna och nådde så småningom Vadsö på 1860-talet.

En lång berättelse blev det och ändå har jag inte hunnit med allt. Jag har knappt nämnt Nordkap och inte alls Ostkap. Fisket skulle ha tarvat ett eget kapitel. Vädret (”myggen har stuckit någon annanstans”). De förstenade trollen. Norges äldsta bosättning i Sarnes. Frank Juhl och silversmedjan (världens enda med inbyggd ladugård?). Pomorien. Det och allt annat får du upptäcka själv, bäste läsare.

Efter Treriksroset (det nordiska) tog vi oss ner genom Norge, över Tysfjorden, fika vid Saltstrømmen, pilgrimsleden över till Jämtland och angjorde en söndagskväll trötta men lyckliga baslägret i Ottsjö. Det fina väder, som vi haft nästan hela vistelsen i Finnmark, började nu ge vika och det kändes ljuvligt att somna i egna sängar medan björkarna utanför piskades av regnet.

Owe Lundin (tack till Unn Hellsten för faktagranskning)

Linné, Skånes våtmarker och groddjur

”Linnaeus var intet stor, intet liten, mager, brunögd. Lätt, hastig, gick fort, gjorde allting prompt, tolte ej sent folk; vart hastigt rörd, sensibel”. Så porträtterar Linné sig själv i en av sina små självbiografier. Han var inte en djärv upptäckarnatur, han var snarare resenären som överallt fann sin spänning. Och hans eget forskningsfält blev vårt land – ingen kände det bättre än han.

Han tillhörde partiet hattarna, som förde en näringspolitik med förkärlek för industri i stället för lantbruk. Naturvetenskaperna kunde passa in i det mönstret, vara nyttiga för nationen och spridas till folket. Därför tyckte han att vissa skrifter borde skrivas på svenska och inte på latin. De höga herrarna trodde på Linné och det var på riksdagens uppmaning som hans tre landskapsresor genomfördes. Märkvärdigheter och nytta – så sammanfattades innehållet i dessa resor. Resan till Skåne 1749 stördes tidvis av sjukdom och innehöll också ett melankoliskt möte med hembygden. Han såg inte bara landskapet och dess innevånare i ljusa färger. Sverige var ett land med fattigdom och so-

ciala problem. Män som han sett som unga drängar i sin barndom gick nu omkring skröpliga, med grått hår och vitt skägg. Det förfallet lastade Linné brännvinet för. Men vad kunde han göra? Överheten hade inte skickat ut honom för att upptäcka landets fattigdom utan dess rikedomar.

Boken Skånska resan innehåller till exempel ett protektionistiskt förslag att sätta upp flätade gårdsgårdar vid flodmynningarna för att hindra fisken att fly ur landet. Linné säger i boken: Är väl något land rikare på vatten än Sverige och där emot fattigare på fisk? Orsaken är merendels, att bommar sällan sätts för fisken utan han får fritt och obehindrad passera strömmarna till havet, varifrån han icke återkommer.

Klockgrodor såg han många av vid Sövdeborg. De skrek mot aftonen liksom man hade på långt håll ringt med stora klockor. Bönderna kallade detta slags grodor för korngrodor eftersom de började höras när det var rätt tid för kornet att sås.

Linné noterade att andra grodor spelade i kärren mot natten med ett oupphörligt kacklande, varje natt till midsommar, där de hos oss slutar sin lek tidigt på våren när isen har gått bort. De hade också ett helt annat läte här, smattrade som gäss eller ankor och måste alltså vara ett helt särskilt släkte ifrån de svenska. Han såg också många storkbon i träden och noterade att storkarnas föda bestod av snokar, ålar och grodor. Linné tyckte att grodorna var vidriga och äckliga.

Det finns olika slags våtmarker i Skåne, vidsträckta mossar med enstaka förkrympta martallar, rikkärr med färggranna orkidéer, betade strandängar utmed slättsjöarna, kärr, fuktängar och sumpskog. Men de flesta av Skånes kvarvarande våtmarker är påverkade av dikning, skogsplantering eller torvtäkt.

Stora delar av våtmarkerna i Skåne har försvunnit under de senaste 200 åren – man räknar med att 90% är förstörda sedan man började dika i stor skala. Dessutom växer många av de som finns kvar igen med träd och buskar eller torkar ut efter att omgivningen har dikats i syfte att öka virkesproduktionen och genom torvbrytning. Skogarnas myrområden har också börjat växa igen på grund av klimatförändringar, uttorkning och gödnings effekter av kvävenedfall. Våtmarkerna fungerar som naturliga reningsverk för vattnet, och har mycket stor betydelse för växt- och djurlivet.

Tack vare sitt sydliga läge har Skåne landets rikaste groddjurs- och kräldjurs-

fauna med flera arter utöver dem man vanligen finner i södra och mellersta Sverige. Bland djuren är grodorna särskilt populära som ”ambassadörer” för våtmarkerna. I Skåne finns nio av Sveriges tio grod- och paddarter. Långbensgroda, grönläckig padda, lövgroda, lökgroda och klockgroda finns bara i Skåne.

Lövgroda är vår minsta groda, lätt igenkännlig på den i regel gröna färgen. Men den kan skifta färg och anpassa sig till omgivningen. Den är tillplattad och mycket smäcker. Det är en klättrande groda med häftskivor på tår och fingrar och har ett smidigt rörelsesätt. Den är ofta svår att se där den sitter och solar sig i lövverket intill en liten damm. Det händer att den också på eftersommaren låter höra sitt spelläte från buskar och träd. Artens utbredning har halverats under 1900-talet. På de friska, fuktiga ängarna i Stenshuvud kan man få se både lövgroda och klockgroda. Efter leken på försommaren ger sig lövgroda ut på ibland kilometer långa vandringar i grannskapet. Man kan få se den sitta alldeles stilla på ett blad i väntan på att ett lämpligt byte ska dyka upp. Eller man kanske får se den när den träffsäkert hoppar och fångar en insekt.

Lökgroda trivs på sandjordar i södra Skåne där den snabbt kan gräva ner sig och gömma sig. Den är Sveriges mest hotade och sällsynta groddjur. Nya dammar har anlagts för att kunna bevara den. Ljudet av regndropparnas plaskande mot marken är en signal som lockar fram den från underjorden efter en torrperiod. Den är nattaktiv och gömmer sig i djupa, lodräta gångar. Den gräver med skov-

Sandemargroda. Foto: Hans Kvarneby

lar på bakbenen och gräver baklänges eftersom den då har uppsikt över sin omgivning och kan hoppa fram och fånga byten. Lökgroda har ett kluckande läte.

Klockgroda är en klumpig och paddliknande, vattenlevande groda. Huden är på ryggsidan vårtig

och undersidan slät och bjärt färgad i blåsvart, orangerött, svart och vitt, ett varningsmönster. Teckningen på buken är unik för varje individ. Längden är upp till 4,5 cm. De är giftiga och till och med snoken låter dem vara i fred. Under sommarhalvåret går den bara upp på land för att söka föda, främst insekter. I Stenshuvud kan man både få höra och se klockgroda som också ger sig ut på vandring efter leken. Vid alkärren i parken prasslar det ibland på marken bland alla torra löv. Där är det mest långbensgrodan som håller till. Den finns också att se vid Mossen, söder om stora alkärret. Där har den sin lekplats.

Klockgrodan har sitt ursprung i Danmark och för två hundra år sedan var klockgrodan allmän i grunda solexponerade dammar i Skåne. Utdikning och ändrad markanvändning var viktiga orsaker till att den försvann.

Vid Mölle, som länge var den enda säkra svenska lokalen, dog klockgrodan ut i början av 60-talet. Men i början av 80-talet startade det framgångsrika Projekt klockgroda och arten finns nu på ett flertal lokaler i Skåne bl a Bäckhalladalen, Baldringe, Stenshuvud och Mölle mosse. Grodorna i Mölle har blivit helt beroende av hjälp därför att området blivit avsevärt torrare. På sensommaren 1995 lade man ut en slang mellan en bäck och klockgrodornas vatten. Det slog väl ut och 1996 bidrog slangen och den rikliga nederbörden till att det utvecklades fler ungar än på många år.

Klockgrodan uppehåller sig mest vid grunda vegetationsrika slättsjöar och dammar med någorlunda klart vatten. Det är lätet som gjort klockgrodan berömd och orsakat dess namn.

I slutet av april kommer klockgrodorna fram efter övervintringen och söker sig till vatten. Hannarna blåser upp sig som ballonger och spelar helt öppet flytande på vattnet. Man kan lyssna till spelet och se hanarnas revirstrider. Spelet pågår under nästan hela sommaren. Lätet brukar liknas vid en gonggong, avlägsen klokringning eller ljudet då man blåser i en tomflaska. Den har en liten, tillplattad kropp med vårtig hud. När den känner sig hotad böjer den ryggen, vrider upp benen och visar den färggranna undersidan.

Naturreseptatet Bäckhalladalen är en ganska okänd naturpärla strax nordväst om Simrishamn. Reservatet har bildats till förmån för bland annat hasselmus och groddjur. Flera små och grunda vattensamlingar finns i trakten och både lövgroda och klockgroda finns där. Det finns buskage, på vissa ställen täta, till förmån för hasselmus och lövgroda.

Fyledalen, ungefär en mil sydost om Sjöbo, har stora botaniska och zoologiska värden. Det är en sprickdal med bokskogsklädda och branta sluttningar. I småvatten i eller vid Fyledalen har lövgrodor sina lekplatser och från dem klättrar dom upp i den omgivande snår- och buskvegetationen. På vårvällarna smattrar de i sina blöta lekplatser. Det finns också klockgrodor i de grunda pölnarna. Groddjuren drabbas hårt av torrläggningar, skuggande och försurande granplantering och av att många vatten, speciellt i norra Skåne, försurats genom luftföroreningar. Plantering av gran i Skånes lövskogar utgör ett direkt hot mot lövgrodan. Arten fordrar hög vattenkvalitet och är känslig för den pH-sänkning som granplanteringar medför. Den skuggiga miljön kan också spoliera larvens utveckling till ett fullvuxet djur. Dessutom misstänks groddjuren lida av den ökade instrålningen av UV-ljus.

Sverige har tillsammans med ett flertal nationer i världen förbundit sig att bevara och hejda förlusten av den biologiska mångfalden genom att värna om arter och deras livsmiljöer. Antalet våtmarker med formellt skydd, exempelvis som naturreservat eller nationalpark har ökat under senare år. Skåne är ett av fem län i Sverige som på försök utarbetar en landskapsstrategi för bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser.

Länsstyrelsen har satt upp ett miljökvalitetsmål för myllrande våtmarker och man tror att det ska kunna nås till år 2020. Men då krävs mer resurser för nyanläggning och restaurering av våtmarker, information till markägare samt effektivare ekonomiska styrmedel. Men också ett förbättrat ekologiskt helhetsperspektiv i arbetet med att anlägga och sköta våtmarkerna. Länsstyrelsen får hjälp av kommunerna och ideella organisationer i arbetet för att nå miljökvalitetsmålen.

Våtmarkerna bidrar också till att minska övergödningen. EU:s jordbrukarstöd är den huvudsakliga finansieringskällan och svarar för mer än 85% av åtgärderna.

För att nå miljömålet Ingen övergödning måste näringstransporten från jordbruksmarken minska. Det kan man göra genom att odla fånggrödor. Då tas kvävet i marken upp av växterna i stället för att transporteras ut till vattendragen. Odlingen av fånggröda är den viktigaste åtgärden för att minska kväveläckage från åkermark.

En annan metod är att anlägga skydds-zoner av bevuxen mark närmast vattendragen. Vanligast är

att man odlar vall. Idag kan lantbrukare söka ersättning för skyddszon i anslutning till vattendrag. Skyddszonen får inte gödslas och inga kemiska bekämpningsmedel får användas. Det stora intresset för skyddszoner tyder på ett ökat miljötänkande i jordbruket.

Naturens mångfald i Skåne har inte någon motsvarighet i landet i övrigt. Det gäller både djur- och växtliv och det beror på att Skåne har ett mildt klimat och en stor variationsrikedom vad gäller berggrund, jordarter, jordmåner, sjöar och varierande kusttyper. Men Skåne har också en stor andel av landets rödlistade djurarter. Även om förhållandena för arter förbättras så tar det lång tid för biologiska processer att återhämta sig. Ett åtgärdsprogram har inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

När nya våtmarker anläggs flyttar olika djur snabbt dit – ett tecken på att våtmarkerna är behövda. Storken är en symbol för våtmarkerna och den har börjat häcka igen i Skåne.

Det nationella målet innebär för Skåne att samtliga våtmarksområden i Myrskyddsplan för Sverige ska ha ett långsiktigt skydd senast år 2010. Minst 2 500 hektar våtmarker och småvatten ska anläggas, återskapas eller vara beslutade på strategiska

platser i odlingslandskapet till år 2010 med utgångspunkt från år 2000. Ytterligare minst 2 500 hektar våtmarker bör planeras och snarast anläggas.

Länsstyrelsen följer genom regelbundna inventeringar hur det går för groddjuren. Antalet lövgroddor, har t ex ökat under senaste åren. Innan Sturups flygplats byggdes så fanns Sveriges största bestånd av lövgroda i Svedala kommun. Idag återstår bara ett fåtal dammar med 10-talet djur där. Nya lekvatten måste återskapas och i januari 2000 startades ett projekt med att skapa fler dammar för lövgrodans västra population. Man fick pengar från Naturskyddsföreningen, Luftfartsverket, länsstyrelsen i Skåne och Lions Club.

Regionförbundet för Skåne-regionen påbörjade ett utvecklingsprogram 1997 där man sade att ”Ett bra landskap ska bli ännu bättre och kännetecknas av tillväxt och hållbarhet. Näringslivet och naturen ska blomstra”. Framtiden tillhör Skåne.

Eva Pettersson

Källor:

Skånska resan, Carl von Linné

Sveriges Nationalatlas. Atlas över Skåne

”Brunögd, lätt, hastig, gjorde allting prompt” – Carl von Linné 1707 – 1778, Gunnar Broberg, Uppsala universitet, 1978

Stenshuvud, nationalparken på Österlen, Naturvårdsverket, 1993

www.snf.se

www.m.lst.se

<http://miljomal.nu>

??? Hur gick det ???

Linné som läkare

Den 23 januari samlades ett 15-tal personer i en för FNSiN ny lokal på Biblioteket St. Eriksgatan 33. Nils –Erik Landell levandegjorde med sina kunskaper och sin berättarentusiasm Carl von Linnés väg genom utbildningsåren från skolan i Småland till universiteten i Lund och Uppsala. Som läkare hade Linné genom sina studier rörande växtriket möjlighet att väl använda läkemedel som var dåtidens mest betydande mediciner. Vi fick en insiktsfull bild av den mångfaldigt aktiva vetenskapsmannen Carl von Linné.

Monica Ajne

En grönlandsfarares erfarenheter

En kväll i mitten på februari kunde man se en Grönlandsfarares filmer på Baltzar. Hasse Weimer berättade och svarade på frågor. Filmerna gav intressant inblick i hur livet och glaciärerna tedde sig för ca 30 - 35 år sedan. Vi fick möjlighet att fundera över den tidens utrustning och jämföra med 2000-talets explosion av tillbehör i friluftssam-

manhang.

Glimtvis kunde vi också se och känna igen föreningens medlemmar då de var riktigt unga, detta var kul och gav ett annorlunda perspektiv.

Kvällen visade att man kan sitta hemma i Stockholm och resa på ett angenämt sätt, om man nu inte har pengar till en riktigt Grönlandsresa.

Ulla Ersmark

Sápmi

I samband med firandet av den samiska nationaldagen har museet tagit initiativ till en utställning ”om identitet, historia och framtid, om rättigheter och orättfärdigheter, om kulturmöten och kulturkrockar, om bilden av sig själv och bilden av den andre”. Föremålen som visas har valts ut av en samisk referensgrupp. Vem har en samisk identitet och vad lägger man i den? För att få svar på denna och andra frågor besökte 11 FNSiN:are museet onsdagen den 20 februari, deltog i en visning och fick ännu fler frågor. Utställning är nämligen uppbyggd kring centrala frågor som ”Vems mark”

etc., där varje rum har ett tema med avsikten att besökaren själv ska formulera svaren medan han/hon vandrar genom rummen.

Owe Lundin

Deep Sea på Cosmonova

Sju personer deltog den 6 mars i besöket på Cosmonova och såg filmen Deep Sea. Den innehöll mycket, bl a om det sköra samspelet i korallreven och om "rengöringsstationerna" i världshaven där fiskar t ex rensar sköldpaddskal från alger:

sköldpaddorna kan sedan simma fortare och fiskarna får en närande måltid. Man kunde möjligen ha önskat att filmen gått in mera på utfiskning, det nämndes visserligen att 90 % av alla stora fiskar fiskats upp under de gångna 50 åren med följdverkningar t ex för korallerna eftersom de uppfiskade hajarna hållit efter sjöborrarna som äter koraller men även om Det djupa havet var mycket sevärt kändes det litet ytligt på den punkten. Efter filmen passade vi på att bese en utställning med vackra bilder från berg runt om i världen.

Erik Elvers

PROGRAM

Grönland x 3

Tisdagen den 15 april kl 18.30 Norden i Fokus, Hantverkargatan 33. Kjell Linnér har besökt Grönland 3 gånger under åren 1977 – 2003 och berättar i kväll till bilder, främst med arkeologisk inriktning, men den storslagna naturen kan ju inte helt undvikas ...

Kjell Linnér, 08-583 563 93

Grönland – tills isen stoppar

Gäst: Eva Marie Widmark
Fredagen den 18 april klockan 17.00
William Olssonsalen, i hus Y,
Geovetenskapens hus, Frescati

Eva Marie Widmark har en gedigen erfarenhet från arktiska (och antarktiska) miljöer. Hon har arbetat tre säsonger i Grönland som turistvärdinna, guide och expeditionsledare längs väst- och nordvästkusten – framförallt Diskobukten vid Ilulissats Isfjord, som blev världsarv 2004. Dessförinnan arbetade hon flera

ka erfarenheter och upplevelser.

Geovetenskapens hus är en grön byggnad som ligger nära utgången från T-banan (Universitetet) och busshållplatsen "Universitetet norra". Hus Y är en flygel som du hittar när du kommit in.

Föredraget arrangeras i samarbete mellan FNSiN, Föreningen Nordens Stockholmsavdelning, och Geografiska Förbundet

Båttur i Ekoparken

Måndag 28 april kl 18.00

Förbundet för Ekoparken, FFE, ordnar som vanligt en båttur i Nationalstdsparken för medlemsföreningarnas medlemmar med guidning av Henrik Waldenström, Richard Murray med flera. Vi får se natur och kultur men också hotbilder längs med färdvägen. Vi kommer att besöka Husarviken och Hammarby sjöstad förutom "det gamla vanliga Djurgården runt". Tur och retur Strömkajen vid Grand Hotel. Start 18.00, åter senast 20.15.

Pris 120 kr, samlas in ombord.

Cafeteria finnes med kaffe och bullar mm. Matig smörgås inkl Lättöl, läsk eller loka förbeställes vid anmälan som görs till *Birgitta Bergqvist tel 08 15 43 42, eller på mejl birgitta.bergqvist[a] naturvetaren.se*.

Ange antal personer, telefon samt önskemål om paket med dryck&matig smörgås för 50 kr.

Bäversafari vid Järlasjön

Tisdag 6 maj kl 19.35 (samling vid Storängens hållplats)

Nils-Erik Landell, som nyligen stod för en innehållsrik kväll på Kungsholmens bibliotek, där han berättade för oss om den mångsidige Linné, har många strängar på sin lyra. Vi följer denna gång med honom på bäversafari runt Järlasjön. Samling Storängens hållplats (Saltsjöbanan från Slussen kl 19.20). Återfärd från Storängen 21.27. Avgift 50:-. Föranmälan är inte nödvändig, men har du frågor får du gärna ringa *Owe Lundin (se sid 2)*.

Foto: Eva-Mari Widmark (privat foto)

säsonger i motsvarande funktioner på Svalbard och som cruise director på kryssningsfartyg i Arktis.

Eva Marie har varit stationerad i världens sydligaste stad (Ushuaia, Eldslandet) och världens nordligaste samhälle (Ny-Ålesund, Svalbard). Hon har en bakgrund i geovetenskap och zoologi. Hon är dessutom en skicklig fotograf, vilket vi nu ska få se bevis på, när hon i ord och bild ska berätta om sina grönländs-

Förmöte Gotska Sandön

Måndag 5 maj kl 18.00

Lokal: Baltzar

Inför Sandöresorna i juni och i augusti träffas vi och går igenom praktiska detaljer ifråga om utrustning m m. Vi ser även på bilder som en försmak till resan. Naturligtvis är alla välkomna, inte bara de som tänker besöka Ön. Skriftliga anvisningar sänds till de resenärer som inte har tillfälle att vara med. Ingen föranmälan. *Upplysningar: Erik Elvers tfn 08-858488 (b), e-måle e.elvers[a]bredband.net.*

Kvällsvandring i Skoparken

Fredag 9 maj

Den traditionella vårkvällsvandringen utmed norra Brunnsviken till Ulriksdals Slottspark, obs ändrad dag jämfört med prel datum i förra NOS. Samling på Bergshamra torg utanför T-baneuppgången kl 18.30, vi är ute 2-2½ timme. Ingen fikarast men tag gärna med äpple eller motsv att knapra på. Föranmälan behövs ej men får gärna göras till *Erik Elvers (se ovan)*

Sandemar, blommor och fåglar

söndag 18 maj

Sandemars Naturreservat är ett naturskönt kustnära herrgårdslandskap, beläget längs vägen mot Dalarö i Haninge kommun. Här finns ett område med Södertörns finaste rikkärr. På försommaren blommar kungsängsliljor, rosa majvivor och djupblå tätört och senare på sommaren adam och eva, ängsnycklar och gulyxne. Sandemar är rikt på fåglar under alla årstider. Vår och höst rastar vadarfåglar, grönenor, brushanar och olika arter av snäppor. Under vinterhalvåret innan isen lagt sig, ligger sångsvan och stora flockar av vigg på vattnet utanför slottet.

Samling på reservatets P-plats kl 9.

Vägbeskrivning: Med bil väg 73 Stockholm-Nynäshamn, avfart mot Dalarö, fortsatt ca 15 km och ta av till höger vid skylt naturreservat.

Med Buss tag nr 839 från Handenterminalen (Handens centrum) mot Dalarö kl 8.25, avstigning hållplats Svärdsnäsviken. Anslutande Pendeltåg Stockholm-Västerhaninge avgår kl 7.52, ankommer Handen kl 8.16.

Monica Ajne

Cykling

mitten/slutet av maj

Jag planerar någon cykeltur. Huvudspåret är "Bottenhavet runt" med färja till Åbo, cykling till Vasa, färja till Holmsund och cykling hem därifrån, ca 150 mil. En nackdel att det bitvis är dåligt med mindre vägar och inget nöje att trampa E4

och titt och tätt bli omkörd av lastbilar så jag överväger även alternativ t ex Tallinn-Riga, Riga-Klaipeda + Karlshamn-Stockholm eller Gnesta-Arkösund-Gnesta. Är du intresserad av något så hör av dig till *Erik Elvers (se ovan)*

Labyrinten Rösaring i Upplands-Bro

Söndag 25 maj 11-15

Rösaring ligger 60 m över havet med enastående utsikt över Mälaren. Vi besöker labyrinten samt arkeologiska fyndplatser som hör till. Labyrinten är en av de äldsta i Skandinavien; sen bronsålder, därtill hör en 540 m lång processionsväg, unik i Sverige. Rösaring är omskriven sedan 1670, men processionsvägen upptäcktes 1974.

Börje Sandén vid Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut är vår guide under vandringen. Börje har sedan 1952 bott i Låssa socken nära Rösaring och intresserat sig för platsen först som skollärare och sedan som amatörarkeolog. Han fick pris för stads- och kommunhistoriska insatser 2004.

Samling 9.30, Alviks Torg på parkeringen utanför SALK-hallen (tennis) för vidare färd i gemensamma bilar. Vi delar på bensinkostnaden.

Anmälan till Ulla Ersmark tel: 25 12 22 eller ullaersmark@gmail.com. Meddela om Du har bil och hur många passagerare du kan ta.

Gotska Sandön

tho 5 - sö 8 juni

Försommarresan till den sägenomspunna nationalparken Gotska Sandön går över nationaldagshelgen (en semesterdag behövs då utresan är torsdagen 5 juni). För den som ännu inte varit på Gotska Sandön kan nämnas att hela ön, den mest isolerade platsen i Östersjön, är nationalpark sedan 1963 p g a sitt särpräglade dynlandskap. Ön har en yta av 36 km² och är till största delen täckt av tallskog. Den ca 30 km långa stranden består mest av sand men några klapperstenspartier finns också. Ett flertal vandringar anordnas under besöket. Resa + övernattnig kostar från 1200 kr (övernattnig i eget tält) till 1750 kr (plats i 2-bäddsrum). Vi har bokade platser i 2-, 3-, 4- och 18-bäddsrum samt tältplatser (några platser redan bokade!). All mat måste tas med då ingen butik finns på ön, däremot vatten. Förmöte hålls 5 maj då praktiska detaljer i fråga om utrustning etc går igenom.

Upplysningar lämnas och anmälningar tas emot av *Erik Elvers (se ovan)*. Obs bindande anmälan senast 30 april (då evt obokade platser avbeställs). Att sedan lägga till dem igen i efterhand, om det går, medför extra kostnad för resenären (och merarbete för reseledaren).

Orkidetur

Söndag 15 juni

när floran brukar vara som bäst kan du följa med på en båttur till Munkön från Stavsnäs - via Runmarö. Ett 20-tal orkidéarter och mycket annat botaniskt sevärt finns på ön som är en naturreservat.

Taxibåt Södersundalinjen. www.battaxi.se eller W - bolaget, Stavsnäs-Styrsvik, buss SL 433, el 434. från Slussen till Stavsnäs - vinterhamn. (vändhållplats). Möte på Halvans brygga. *Kaj Valtersson tel 16 23 83 (arb), 073-9733004*

Vildsvinsafari

tisdag 17 juni

Antal vildsvin har ökat lavinartat i Sverige och man räknar med att det nu finns över 60.000 söder om Dalälven med de starkaste stammarna i Skåneland och Östra Svealand. Den milda vintern är gynnsam för kultingarna och fortsätter den är stammen betydligt större till sommaren. Vi gör ett försök att se dem på Mörkö eller i trakten av Tullgarn på kvällen/natten 17 juni. Avfärd från Uplandsgatan alldeles norr om Karlbergsvägen (dvs nära Odenplan) kl 19.00, planerad återkomst någon gång omkring midnatt.

Föranmälan till Erik Elvers (se ovan) senast söndag 15 juni.

Studieresor till Skåne

I NOS nr 3/2007 fanns en blänkare om att en studiecirkel med titeln Skånska Resan-i Linnés spår planerades äga rum under hösten – om intresse fanns. Det visade sig att stort intresse fanns så en studiecirkel startade i oktober. Vi har haft sex innehållsrika studiekvällar och nu planerar vi för två resor till Skåne i Linnés spår. Första resan startar söndagen den 11:e maj och den senare söndagen den 29:e juni. Vi blir 8-10 deltagare deltagare på båda resorna och Anders Schaerström blir vår reseledare.

I någon senare NOS kommer vi att redogöra för våra upplevelser.

Vi har några platser kvar så hör av dig till *Eva Innings, tel 7741253*, om du är intresserad av att följa med.

Båtturer i skärgården

under sommaren från Runmarö, till öar utanför. St. Brand - Bullerö- Runmarö-utsida- öar innanför -Bullerö och Brandfjärden, ev Sandhamn, Långviksskär, Hallskär-mm. Helger och dagar i samband med helger. Intresseanmälan till *Kaj Valtersson. (se ovan)* för samordning.

J MÄSTA NOS:

Gotska sandön

sö 17 - tho 20 augusti

Ytterligare en Sandö-resa planeras till slutet av sommaren. Vandringsprogrammet är dock starkt begränsat jämfört med försommarresan.

Upplysningar lämnas och anmälningar tas emot av *Erik Elvers (se ovan) senast 10 juli.*

Runstensborstning i slottsparken

måndag 25 augusti

Vi är faddrar för en runsten som står i Karlbergs Slottspark vilket innebär att vi årligen tar bort ev mossa från den och rapporterar hur den mår till Runverket. Omvårdnaden följs av picknick.

Kräftskiva på Runmarö.

lördag den 30 augusti

Knytkalas med övernattnig. På söndag möjlighet till en badutflykt med båt tillnärliggande öar.

Sigtuna- runstenar och besök i Viby by

söndag 7 september

Strax utanför Sigtuna ligger en ålderdomliga Viby by. Vi siktar på att åka pendeltåg till Märsta och cykla den korta sträckan till Viby och även passa på att bese några av de många runstenarna inne i Sigtuna.

Havtornsplockning

lördag 13 september

Den årliga havtornsplockningen utanför Grisslehamn planeras till 13 september. För dem som inte varit med på den turen tidigare kan nämnas att havtorn är orangegula, syrliga bär som växer här och där framför allt utmed havsstränder. Bären eller saften kan användas t ex i kakor eller parfäit eller som smaksättning av saft och andra drycker. Recept utdelas till plockarna.

Höstpromenad i Stockholms södra utmarker

Söndag den 28 september

Promenad genom Rågsveds friområde med gamla ekar och vattenlandskap som anlagts för att hjälpa sjön Magelungen att inte växa igen. Den medhavda lunchen äter vi på Stockholms stads högsta punkt.

